

Nova troballa d'inscripcions funeràries a la parròquia de Fortià (Alt Empordà)

Irene Brugués i Massot

Societat Catalana de Genealogia,

Heràldica, Sigil·lografia,

Vexil·lologia i Nobiliària

Resum: notícia sobre la troballa de vuit làpides funeràries i dues osseres a l'interior de l'església de Sant Julià i Santa Basilissa de Fortià (Alt Empordà).

Paraules clau: Alt Empordà, construccions funeràries, Fortià, història local, heràldica.

Resumen: noticia sobre el hallazgo de ocho lápidas funerarias y dos osarios en el interior de la iglesia de Sant Julià i Santa Basilissa de Fortià (Alt Empordà).

Palabras clave: Alt Empordà, construcciones funerarias, Fortià, historia local, heràldica.

Abstract: It notifies on the find of eight funeral tablets and two ossuaries inside Sant Julià end Basilissa's church of Fortià (Alt Empordà).

Key words: Alt Empordà, funeral constructions, Fortià, local history, heraldic.

Résumé: nouvelle de la découverte de huit plaques funéraires et de deux ossuaires à l'intérieur de l'église de Saint Julià et Sainte Basilissa de Fortià (Alt Empordà).

Mots clés: Alt Empordà, constructions funéraires, Fortià, histoire locale, héraldique.

Nova troballa d'inscripcions funeràries a la parròquia de Fortià (Alt Empordà)

Moltes de les nostres esglésies conserven en el seu interior construccions funeràries, les quals en la seva immensa majoria no són objecte de cap mena d'atenció, en alguns casos pel seu mal estat, altres per la seva aparent normalitat o austeritat, però sobretot pel desconeixement general que la societat té de la seva importància. Un desconeixement tal, que en molts casos pot dur a destruir-les o simplement a tapar-les sota els nous paviments moderns. Aquest últim és el cas de moltes de les esglésies de Catalunya, entre les quals s'havia d'incloure fins fa poc la de Sant Julià i Santa Basilissa de Fortià, després que amb les obres d'acondicionament i millora de l'interior de l'església, tot aixecant el sòl enrajolat, sortissin a la llum vuit làpides funeràries i dues osseres.

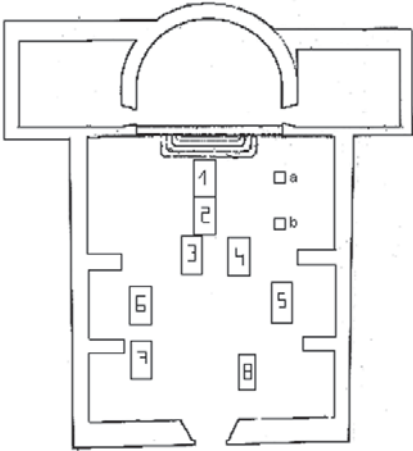

Fig. 1. Croquis de la planta de Sant Julià i Santa Basilissa de Fortià amb la indicació de l'emplaçament de les construccions funeràries.

de l'església i en la majoria dels casos (però no tots) amb inscripcions. Si ve cal tenir en compte, que hi ha dos tipus bàsics de làpides: les compostes per una sola llosa (on consta el nom d'un sol membre) i les compostes per dues o tres lloses dipositades en filera i, en molts casos, envoltades per pedres rectangular que delimiten la fossa. A més a més, aquestes solen anar provistes de ferros per tal d'alçar-la sense malmetre-la (sistema que respon a la funció reutilizable del bas a nivell familiar, i que tenim testimoniats en les nostres làpides 6 i 7).

En canvi, els sepulcres i les osseres són menys prolífères, però d'un interès més elevat, ja que són més pròpies de cronologies medievals, i per tant contenen més inscripcions o gravats amb un valor històric destacat, causat sobretot per la identitat del difunt o de la família a la qual pertany, normalment noble. La principal diferència entre ambdues construccions rau en què el sarcòfag o sepulcre ve constituït per una caixa mortuòria de pedra formada pel bas i la tapa, i amb unes dimensions adequades perquè el cos resti ben estirat; mentre que l'ossera, com bé indica el seu nom, tan sols és pensada per contenir els ossos ja descarnats del difunt, i per tant és d'unes dimensions molt més reduïdes. És clar, que hom també ha de distingir entre les osseres en forma

La forma més usual en què es presenten aquestes construccions és la de les làpides, però en menor grau també podem trobar algun sepulcre o alguna ossera. Les principals diferències entre les tres construccions rau en la seva forma, ja que totes tres són destinades a la mateixa funció: contenir els cossos sense vida d'aquells membres de la comunitat que podien permetre's posseir un bas fúnebre a l'interior de l'església. Una pràctica comuna en Època Medieval i Moderna, fins que Carles III a través del decret reial del 3 d'abril de 1787 la prohibeix i obliga a les universitats a construir cementiris en indrets apartats del poble i enlairats per qüestions d'higiene i salut pública. Amb tot, podem trobar sepultures a l'interior de les esglésies de l'Alt Empordà fins a 1850.¹

De totes les construccions funeràries, les làpides són les més habituals, i sobretot aquelles formades per una sola llosa de pedra dipositada horitzontalment al terra

1. Les dades que es donen en aquest estudi a nivell de tot l'Alt Empordà, formen part d'un treball inèdit de la mateixa autora: I. BRUGUÉS, *Les construccions funeràries de l'interior de les esglésies de l'Alt Empordà*, Treball de recerca (inèdit), 2003.

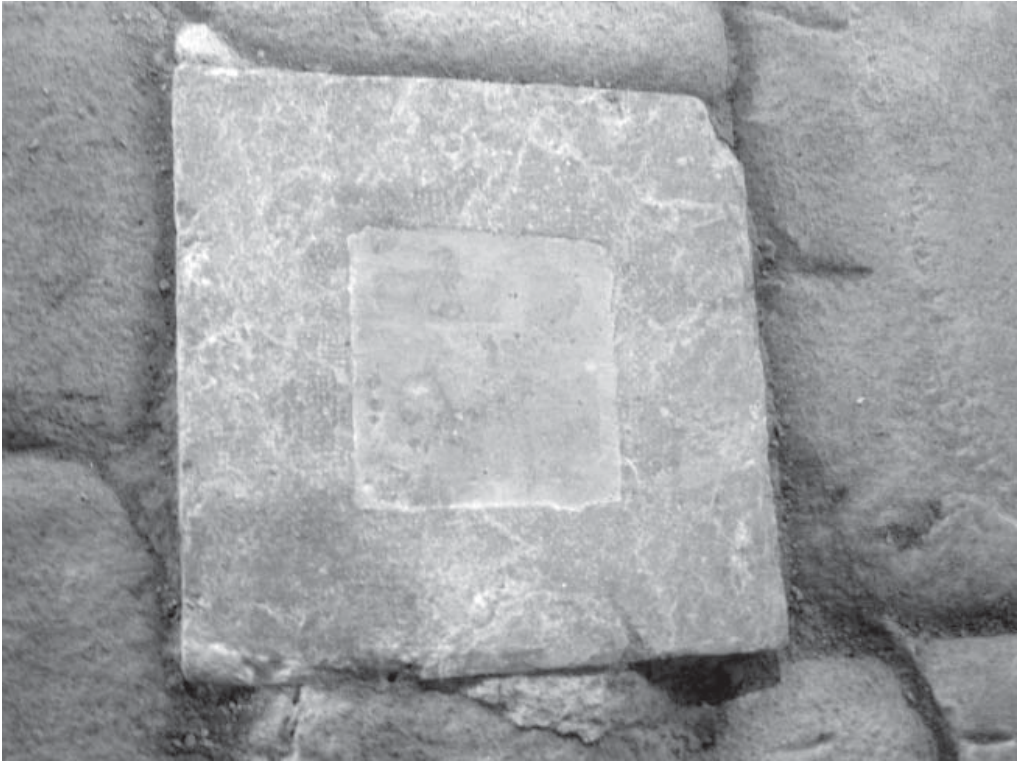

Fig. 2. Una de les osseres quadrangulars trobades a l'església de Fortià.

de caixa rectangular sostingudes als murs de l'església, que responen a cronologies més tardanes, i les osseres quadrangulars que es troben encastades al sòl de l'església, molt menys interessants. D'aquest últim tipus són les que s'han trobat a Fortià, i com que no presenten epitafi, no es pot saber a qui pertanyien.

En un primer moment, resulta estrany que Sant Julià i Santa Bassilissa no continguin cap d'aquest tipus de construccions funeràries més ostentoses, tan sols làpides, més si hom té en compte que a Fortià i residien els Fortià, un llinatge de la baixa noblesa altempordanesa d'Època Medieval, el membre més destacat dels quals fou Sibil·la de Fortià, quarta dona de Pere III el Cerimoniós. Ara bé, aquesta mancança bé podria ser explicada pel fet que l'actual església fou acabada de construir el 1573, després que els aiguats de 1421 desolessin al poble, i amb ell, l'església. A més a més, els Fortià deixaren el poble a finals del segle XIV, quan es vengueren el casal als Ferrer. Per això, tot i no comptar amb cap testimoni lapidari dels Fortià, si que posseïm el bas funerari dels seus descendents "polítics", els Ferrer,² a través de la figura de Montserrat Bernat Ferrer, mort l'1 de març de 1601 (làpida núm. 5; 0'90 x 1'97 m.). Actualment, coneixem poc sobre la seva figura, però sabem que fou el pare de Pere Ignasi Ferrer, aquest últim, cavaller, oficial i governador del comtat d'Empúries i alcaid del castell de la Trinitat de Roses en diferents moments de la seva vida.³

2. ACA. Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volums, sèrie E, núm. 21. Llibre de la Casa de la reina Sibil·la de Fortià, 4a esposa de Pere III. Comprador: Pere Ferrer.

3. Informacions ofertes per l'historiador Pol Meseguer i Bell, qui actualment estar duent a terme una recerca sobre Pere Ignasi Ferrer i els Ferrer de Fortià.

Nova troballa d'inscripcions funeràries a la parròquia de Fortià (Alt Empordà)

D O M
HIC IACET HONORABI-
LIS MONSERRATVS
BERNARDVS FERRER
MER · FORTIANEN · Q[VE]
OBIIT · I · MARTII AN ·
1601
(*escut*)
DAIENA EIUS VX-
[O]RET PETRVS EORU[M]
FILIVS MOESTIS
SIMI · 24 EIUS
4 DIE MENSIS
[...95] ANNI

Nogensmenys, la seva sepultura també ens proporciona un dibuix esquemàtic de l'escut de la família. El mal estat en què es conserva la inscripció no ens permet fer una descripció completa d'aquest escut d'armes dels Ferrer, però la seva comparació amb l'escut que actualment es conserva el llindar d'una de les finestres de la façana principal de la casa noble de Pere Ignasi Ferrer ens pot dur algunes informacions més. Primerament, cal tenir en compte que a l'escut lapidari tan sols s'hi distingeix una ferradura centrada a la part superior i el que podria ser l'ombra de dos lleons rampants enfrontats a la seva part inferior.

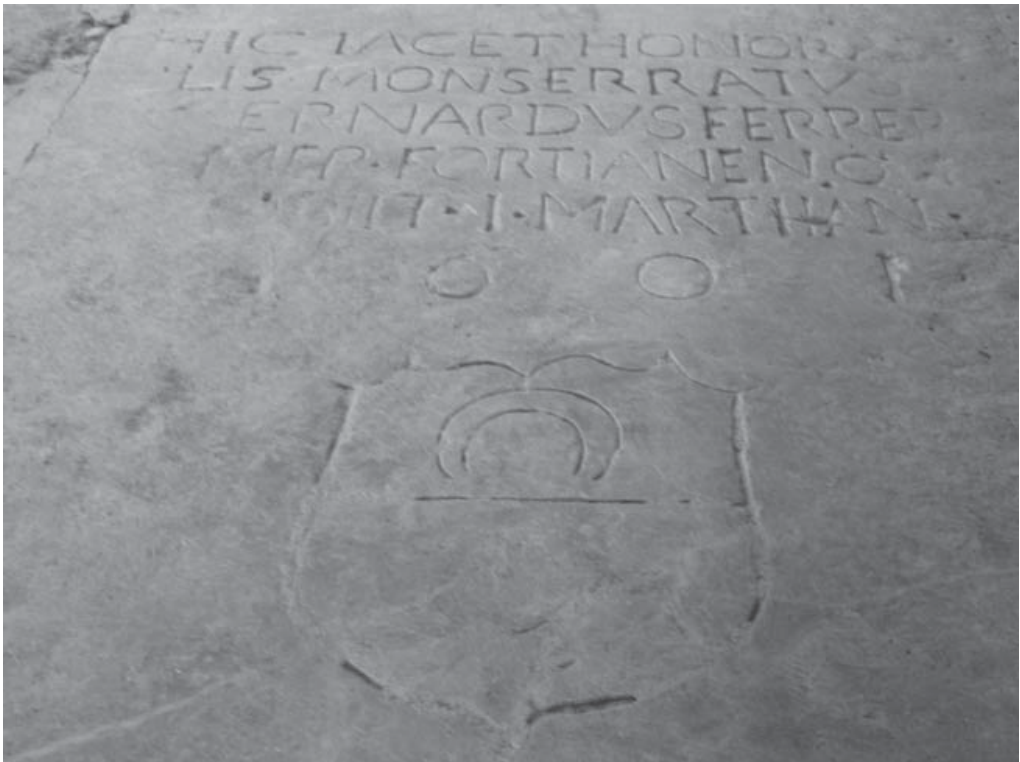

Fig. 3. Escut dels Ferrer de la làpida de Montserrat Bernat Ferrer (1601).

Fig. 4. Escut dels Ferrer de 1628.

Composició que coincideix amb la que ens ofereix l'escut de la finestra de la casa senyorial, el qual a part dels elements descrits anteriorment, inclou al seu costat tres bandes. Per tant, podem deduir que l'escut familiar es modificà després de la mort de Montserrat Bernat Ferrer, al 1601; ja que el casal dels Ferrer fou acabat de remodelar el 1628 tal com ens indica la inscripció que hi ha el costat de l'escut de la finestra.

D'entre les vuit làpides, també n'hi ha una altre que presenta un escut, la làpida número 4 (0'86 x 2'01 m.), la qual malauradament es troba en molt mal estat.

D O M
HIC IACET CORPVS
VENERABILIS NARCIS
[P]OC H[±3]S ECLESIE
SACRISTAE
(*escut*)
OBIIT DIE 13 MARC
ANNO 1618

Poca cosa podem dir d'aquest escut ja que ha perdut gran part del seu relleu, i a contrallum tan sols si pot distingir el que semblaria un arbre amb un sol i una lluna a banda i banda. El mal estat en què es troba aquest escut es deu el desgast del seu suport, ja que el material de la llosa és de pedra de Girona o travertí, una varietat de tosca calcària amb una estructura molt variable i porosa, que resulta molt erosiva a causa

Fig. 5. Escut làpida quatre.

que conté nummulits⁴. Es tracta d'un material força comú a la comarca de l'Alt Empordà i en general per tot el territori de Girona, i molt present en la construcció de làpides funeràries, car era pròpia de la zona, econòmica i molt dúctil per treballar. Aquest fet provoca que moltes de les làpides realitzades amb aquest material (com també aquelles que són de pissarra) pateixin un desgast molt més elevat que la resta, i per tant perden la seva inscripció molt més aviat.

Per altra banda, cal ressenyar la importància de les dues làpides que es troben davant de les escales de l'altar (la número 1 i 2), ja que les seves lloses presenten signes clars d'haver estat obertes per la força i maldrestament. Segurament, aquest senyals a la pedra es deuen a la seva obertura a l'inici de la Guerra Civil, quant diversos veïns de Fortià van entrar a l'església i van obrir aquestes dues làpides fent palanca. Buscaven quelcom de valor, però al no trobar-hi res, destruïren el mobiliari litúrgic i el llençaren al fons dels dos basos.⁵ Per tant, podria resultar interessant realitzar una breu intervenció arqueològica per obrir aquestes sepultures i comprovar què s'hi ha pogut conservar de tot el que s'hi va abocar.

La primera (68'5 x 1'89 m.) d'ambdues es conserva en molt bon estat i la inscripció és molt clara, a més a més, presenta un gravat d'una calavera amb un creu de túbies a sota, molt comú d'aquestes làpides

4. Gènere de protozoos rizòpode de l'ordre dels foraminífers que comprèn fòssils a la pedra. Tenen forma de lentilla, amb un diàmetre d'entre mig i sis centímetres i visiblement formen uns conjunts de cercles irregulars a la pedra.

5. Informació proporcionada per Miquel Nicolau i Jacomet, veí de Fortià, que presencià els fets quan tenia 9 anys el juliol de 1936.

Fig. 6 i 7. Calavera amb creu de tíbies de la làpida 1 i calavera amb bonet i creu de tíbies de la làpida 6.

Nova troballa d'inscripcions funeràries a la parròquia de Fortià (Alt Empordà)

del segle XVIII i XIX i que es poden presentar amb moltes variants: calavera sola, creu de túbies sola o calavera amb creu de túbies, i pels eclesiàstics calavera amb bonet i creu de túbies, bonet amb creu de túbies o bonet⁶ sol.

D O M
FRANCISCO FUSIMANY
IOVE MORI DE ADA T
43 ANYS Dia 14 MaIG
1774
(calavera amb creu de túbies)

La segona (0'71 x 1'74 m.) làpida es troba en mal estat, no degut a la fractura patida durant al Guerra Civil, sinó al material en què fou feta: pedra de Girona, que com ja s'ha dit anteriorment és molt erosiva, i més si tenim en compte que la làpida es troba davant de tot del passadís central de l'església, per on passen tots els feligresos durant la celebració de l'eucaristia.

[HIC IAC]ET HON[...]
[...]VINGUT DI[...]
[...D]OMVS DEN V[...]
[...] DE FORTIANO Q[...]
[OBIT] 9 IV[±3 AN]O
[...]

La tercera làpida de 0'78 x 1'79 m., situada al passadís central de l'església, es troba en molt mal estat i tan sols se'n poden llegir algunes de les lletres soltes que formaven la inscripció. Ara bé, en pitjor estat es troba l'última làpida, la número 8 (0'78 x 1'83 m.), que ni tan sols hom pot dir s'hi contenia o no inscripció.

Les làpides 6 (2'46 x 0'79 m.) i 7 (2'49 x 1'18m.), per la seva banda, i com ja s'ha mencionat anteriorment, són fosses comunes formades per tres làpides i pedres rectangular que ressegueixen el seu contorn, per això solen ser d'unes dimensions més grans. La seva estructura respon a la seva funció comunitària, ja que hi eren sepultats més d'un membre. Aquest tipus de làpides són familiars, és a dir, són propietat d'una família que hi enterra els seus membres a mesura que van morint, per això l'epitafi sol ser breu o inexistent: el nom de la família, els noms d'un matrimoni, el nom del cap de família acompanyat d'un "i els seus", però no hi solen aparèixer dates concretes.

Aquest és el cas de la làpida 7, on hi ha inscrit:

D O M
SEPVLTVRA
DE PAYRAD

---

6. Tipus de barret molt emprat pels eclesiàstics.

La làpida 6, segueix el mateix esquema que l'anterior, per bé que és representativa d'un altre grup social, el dels eclesiàstics. Resulta gairebé excepcional la presència a l'església de Fortià d'una sepultura comunitària dels capellans de la mateixa, doncs tan sols se'n té documentat un altre cas en tot l'Alt Empordà, i és el de la sepultura comunitària dels capellans de Santa Maria de Castelló d'Empúries, vila veïna de Fortià.⁷ La resta de municipis de la comarca no posseeixen fosses comunes d'aquest tipus, sinó que contenen diverses làpides de membres eclesiàstics concrets, amb nom, cognoms, càrrec, edat i data de defunció.

D O M
SEPVLTURA DELS
REVERENTS
PARROCOS
1788

Aquests tipus de sepultures comunes al cap i a la fi eren utilitzades com a osseres. Així, si la construcció subterrània era simple, el cos del difunt era enterrat a la terra i un cop s'havia consumit, s'obria el bas de l'interior de l'església a través dels ferros que moltes d'aquestes làpides encara conserven, i s'hi dipositaven els ossos. En el cas de construccions més complexes, aquestes disposaven d'una petita cambra sota terra amb forats als murs per dipositar els cossos; però, a falta d'una intervenció arqueològica no podrem saber de quin tipus de construcció es tracta, bé que per aquest cas, hom s'inclina més per una fossa simple.

Aquesta breu notícia sobre una troballa concreta i puntual, la de les vuit làpides i les dues osseres de l'església de Fortià, no és res més que la punta de l'iceberg, el que hi ha al seu redera esperant als historiadors, és la història d'unes persones, d'unes famílies i d'un poble. No són únicament deu pedres boniques, són deu testimonis històrics del nostre passat, que ens aporten molta més informació de la que hom pot veure a simple vista: ens parla de la societat, de l'economia, les tradicions, de les famílies més importants del poble i les seves genealogies, dels nobles i dels seus escuts d'armes, de la llengua i la cultura del moment. I com que són testimonis històrics cal tractar-los com a tals, donant-los aquella rellevància que es mereixen i no fent-los desaparèixer sota rajoles de gres.

---

7. BRUGUÉS, I., "Les construccions funeràries de l'interior de les esglésies de l'Alt Empordà" a El Salner, 9, 2003, p. 137-149.